

В. П. Дзігадзюк (МДПУ ім. І. П. Шамякіна, Мазыр, Беларусь)

КАТЭГОРЫЯ РЭТРАСПЕКЦЫІ Ё ТВОРАХ В. ІПАТАВАЙ: СРОДКІ ВЫРАЖЭННЯ

Тэкставая катэгорыя рэтраспекцыі ё апошні час з'яўляецца аб'ектам пільнай увагі даследчыкаў. Гэта тлумачыцца павышанай увагай да мовы мастацкага тэксту, да спосабаў рэпрэзентацыі мастацкай задумы.

Многія даследчыкі (І. В. Ціўяева, Н. В. Брускова, Р. Л. Смулакоўская) кваліфікуюць рэтраспекцыю як частку структуры дыскантынуума, паколькі дадзеная катэгорыя можа рэалізоўвацца шляхам перапляцення часавых падзей або перарывам у апавяданні з мэтай паведамлення падзей, якія адбыліся або адбудуцца ё адносінах да базіснага часу.

Выбар моўных сродкаў выражэння катэгорыі рэтраспекцыі аўтарам залежыць ад часавай арыентацыі апавядання. Калі падзеі перадаюцца ад першай асобы, то моўнае выражэнне прадстаўлена формамі прошлага, цяперашняга і будучага часу, у той час як апавяданне ад трэцяй асобы фарміруецца формамі прошлага.

Катэгорыя рэтраспекцыі можа актуалізавацца лексічнымі, граматычнымі, сінтаксічнымі сродкамі. Аднак большую цікавасць уяўляюць марфалагічныя спосабы эксплікацыі разглядаемай катэгорыі. Тут неабходна адзначыць, што значэнне часавых форм дзеяслова, якія ўдзельнічаюць у стварэнні мастацкага тэксту, адрозніваецца ад формаў дзеясловаў, якія рэалізуюць граматычную катэгорыю дзеясловаў.

Праведзены аналіз марфалагічных сродкаў выражэння катэгорыі рэтраспекцыі на матэрыяле мастацкіх твораў В. Іпатавай дазволіў вызначыць часавыя формы дзеяслова, якія ўказваюць на мінулае ё адносінах да базіснага часу.

Грунтуючыся на класіфікацыі формаў прошлага часу, прапанаванай А. В. Бандарка, нам удалося ўстанавіць, што кропкай адліку ё дадзеным творы з'яўляецца прошлы незакончаны. Такім чынам, у адносінах да базіснага часу зачынам рэтраспектыўнай тэкстаструктуры ё большасці выпадкаў з'яўляецца прошлы закончаны час.

Ва ўрыўку (1) *Але ўсё роўна князь Георгі, бацька Прадыславы, перабраўся з дзядзінца, дзе жылі княжацкія сем'і, амаль на самы канец Полацка, на Вадзяную вуліцу, што вяла да Дзвіны. <...>*

Але Прадыслава была рада іхняму перасяленню: яна магла цяпер часцей выходзіць за горад, у адзіноце думаць пра тое, што хвалявала яе душу, — філасофскія развагі Платона і Арыстоцеля, свае ўласныя ўяўленні аб жыцці і смерці, аб сэнсе быцця (В. Іпатава) пачатак рэтраспектыўнай тэкстаструктуры (1) выражаны прошлым закончаным перфектнага значэння [1, с. 95], якое завяршаецца прошлым незакончаным пастаяннага дзеяння і тэмпаральным прыслоўем *цяпер*. Неабходна таксама адзначыць, што важную ролю ё выражэнні мінулага (рэтраспектыўнасці) нясе першы сказ рэтраспектыўнай тэкстаструктуры.

Рэтраспектыўны пачатак можа быць выражаны формай прошлага закончанага ё аорыстычным значэнні [1, с. 100], пры гэтым неабходна наяўнасць ўказання на час здзяйснення дзеяння, г. зн. лексічных сродкаў: (2) *Нашто тады Яна пайшла з Брачыславай! <...>* (В. Іпатава)

Наяўнасць прыслоўя *тады* ў рэтраспектыўнай тэкстаструктуры (2) адносіць дзеянне да пэўнага моманту ў мінулым: да святкавання ночы на Купала, калі Прадыслава сустрэлася з Раманам, будучым каханым. Аднак варта адзначыць, што перфектнае значэнне лексічна залежна ў большасці выпадкаў і таксама, як і аорыстычнае, абумоўлена кантэкстам; такім чынам, можна сцвярджаць, што абедзве гэтыя формы мала чым адрозныя [1, с. 102].

Увядзенне ў рэтраспектыўны план можа быць выражана і прошлым незакончаным паўтаральнага дзеяння [1, с. 80] з наяўнасцю розных прыслоўяў часу, якія паказваюць на рэтраспектыўнасць: (3) **Не раз чуў Іаан, як маліліся за яе людзі.** <...> (В. Іпатава); (4) **Некалі ў вольны ад работы час займаўся гэтым.** (В. Іпатава)

Разгледзім наступныя тэкстаструктуры: (5) **Прадыслава аднойчы бачыла, як пачыналася наводка: нерухомая, скаваная рака аж выгіналася — адтуль, з яе глыбіняў, узнімалася магутная неадольная сіла.** (В. Іпатава); (6) **Казаў неяк бацька, што палымяная кроў дзедава ва ўсіх іх бушуе, ад таго бываюць нязгоды паміж Давыдам, Глебам, Георгіем — ды і іншымі.** <...> (В. Іпатава)

Як адлюстравана у дадзеных прыкладах (5, 6), рэтраспекцыя можа быць экспліцыравана прошлым незакончаным абагульненага дзеяння або прошлым аорыстычным [1, с. 84] з наяўнасцю лексічных паказальнікаў часу, у дадзеным выпадку гэта прыслоўі «аднойчы», «неяк».

Такім чынам, прааналізаваўшы граматычныя сродкі выражэння рэтраспекцыі ў мастацкім тэксце, мы прыйшлі да высновы, што часам недастаткова адной толькі формы дзеяслова, каб паказаць зрух у паступальным руху часу. Рэтраспектыўны план можа быць дапоўнены лексічнымі адзінкамі з семай мінулага або са значэннем паўтору дзеяння.

ЛІТАРАТУРА

1. Бондарко, А. В. Вид и время русского глагола (значение и употребление) / А. В. Бондарко. – М. : Просвещение, 1971. – 239 с.

И. В. Дмитриева (МГЛУ, Минск, Беларусь)

СИНТАКСИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ СЕМАНТИЧЕСКОЙ ВАРИАТИВНОСТИ НУЛЬМЕСТНЫХ ПРЕДИКАТОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Во многих типологиях семантических предикатов, начиная с одной из первых в работах Л. Теньера, выделяется группа безвалентных / авалентных (в терминологии Л. Теньера), или нульместных (в терминологии В. В. Богданова) предикатов. Как показывает само название этой группы предикатов, в семантической структуре предложений они выступают без сопровождения семантически наполненных номинативных элементов. В английском языке это соответствует предложениям с безличным подлежащим *it*. Например, *It snows, It rains, It pours*, где формальное подлежащее служит лишь заполнению обязательной синтаксической позиции английского двучленного предложения. Ядро этой группы составляют предикаты, обозначающие разно-